

Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

ПРАКТИКУМ ІЗ КУРСУ
«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

2008

Міністерство освіти і науки України
Дніпропетровський національний університет імені Олеся Гончара

Кафедра фізичної та економічної географії

90-річчю ДНУ присвячується

ПРАКТИКУМ ІЗ КУРСУ
«ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

Дніпропетровськ

РВВ ДНУ

2008

Уміщена програма дисципліни, завдання до практичних і семінарських робіт, самостійної роботи, контрольні запитання, інформаційні джерела.

Призначений для студентів геолого-географічного факультету ДНУ денної та заочної форм, які навчаються за спеціальністю «Географія» освітньо-кваліфікаційного рівня «бакалавр».

Темплан 2008, поз. 58

Практикум із курсу «Політична географія»

Укладач канд. геогр. наук, доц. О. Є. Афанасьєв

Редактор В. Г. Плужник
Коректор Т. А. Андреєва
Техредактор Л. П. Замятіна

Підписано до друку .09.08. Формат 60 × 84/16. Папір друкарський.
Друк плоский. Ум. друк. арк. . Ум. фарбовідб. . Обл.-вид.арк. .
Тираж 100 пр. Зам. № .

РВВ ДНУ, просп. Гагаріна, 72, м. Дніпропетровськ, 49010.
Друкарня ДНУ, вул. Наукова, 5, м. Дніпропетровськ, 49050

В С Т У П

Навчальна дисципліна «Політична географія» є однією з важливих для підготовки майбутніх бакалаврів, спеціалістів та магістрів географії.

Політична географія – один з розділів суспільної географії, який вивчає територіальне розміщення політичних сил у зв'язку із соціально-економічними, історичними, етнокультурними і природними особливостями розвитку регіонів і країн, їхніх районів, міст і сільської місцевості. Вона вивчає територіально-політичні системи в їхній складній взаємодії, на всіх територіальних рівнях соціально-економічного простору – від глобального до локального. Об'єктом політичної географії є політична карта світу, держава як інститут її формування, а також система політичних відносин у світі, окремих країнах, районах та місцевостях. Знання політичної карти світу та політичних процесів і подій, що відбуваються на планеті, важливе не лише в аспекті загальної фахової географічної підготовки, а й вагомого туристичного ресурсу. За охопленням території політико-географічні дослідження проводяться на макро-, мезо- і мікрорівнях. До макрорівневих (глобального і регіонального) належать політико-географічні дослідження всього світу, групи країн чи великих регіонів, до мезорівневих – вивчення окремих країн, до мікрорівневих – специфічних у політичному аспекті територій (анклавів, ареалів, міст). Головною таксономічною одиницею політичної географії є країна (за Я. Г. Машбіцем).

Головною метою дисципліни є формування систематизованого цілісного уявлення про закономірності розвитку політо- і соціосфери, про просторове функціонування політичних систем і соціально-економічних законів на неоднорідному в природному і господарсько-культурному відношенні територій сучасного світу, про роль географії в їхньому пізнанні; а також вивчення головних закономірностей існування та динаміки формування політичної картини світу, її понятійно-категоріального апарату; світових і вітчизняних політико-географічних, політологічних шкіл, геополітичних концепцій і напрямів; політичних феноменів і цінностей: політичної діяльності, політичного процесу, політичної влади, політичного режиму, політичної системи, політичного лідерства, політичного конфлікту, політичної культури, демократії, консенсусу, громадського суспільства; основних політичних партій, громадських організацій і рухів, суті і функцій держави в політичній системі суспільства, сучасних напрямів інтеграційних та геоглобалізаційних процесів.

Актуальність вивчення дисципліни, що лежить на стику соціально-економічної географії, політології і регіональної економіки, диктується логікою розвитку суспільства і потребами сучасної освіти, необхідністю вільної орієнтації в політичних процесах, що відбуваються в Україні та світі.

Завдання вивчення дисципліни:

- ✓ з'ясування загальносвітових закономірностей, основних теоретичних підходів і принципів у політичній географії, усвідомлення основних теоретичних положень за великими регіонами світу й України в порівнянні;

- ✓ розкриття сутності політичної географії як навчальної дисципліни, основних понять та категорій політичної географії, аналіз її проблемних областей;
- ✓ набуття студентами вичерпного знання політичної карти світу і окремих історико-географічних регіонів із зазначенням географії «гарячих» точок і наголошенням на політико-географічному положенні провідних за різними соціо-економічними ознаками регіонів і держав;
- ✓ засвоєння розгорнутої інформації про форми державного устрою та систему органів державної влади, функції державних кордонів і столиць;
- ✓ аналіз новітніх територіальних трансформацій політичної карти світу; формування уявлення про співвідношення сил у світовій політиці;
- ✓ вивчення теоретичних підходів у геополітиці з акцентом на геополітичне положення України;
- ✓ виявлення впливу геоглобалізаційних процесів на політичну карту світу, державу і окремого громадянина;
- ✓ прищеплення навичок самостійної роботи з різними джерелами політичної, економічної та географічної інформації (картами, схемами, статистичними даними, літературою, ілюстрованим матеріалом, ресурсами всесвітньої мережі Internet тощо);
- ✓ вивчення і перевірка знань політико-географічної номенклатури тощо.

Розділи курсу охоплюють теми, значною мірою пов'язані з проблемами сучасної світової економіки і політики.

По завершенні вивчення дисципліни фахівець повинен **знати**:

- ✓ предмет і об'єкт політичної географії, її сучасну методологію;
- ✓ історію розвитку географічної думки про політичну географію;
- ✓ головні закономірності розвитку та уяви про соціальні, економічні, електоральні та політичні умови в державах світу.

Підготовлений фахівець повинен **вміти**:

- ✓ користуватись сучасною методологією аналізу політики та суспільно-політичного устрою окремих держав та регіонів світу;
- ✓ об'єктивно оцінювати проблеми взаємодії природи та суспільства;
- ✓ розпізнавати різні види владних відносин, специфіку політичної влади, її сутність, структуру, характерні ознаки і функції;
- ✓ орієнтуватися в формах державного устрою; формах державного правління;
- ✓ відстоювати принципи громадянського суспільства і правової держави;
- ✓ орієнтуватися в міжнародному політичному житті, геополітичній обстановці, мати уявлення про місце і статус України в сучасному світі;
- ✓ готувати повідомлення на політичну тематику, брати участь у політико-географічних дискусіях.

Дисципліна спирається на знання, здобуті студентами під час вивчення курсів «Основи суспільної географії», «Географія населення», «Регіональна економічна та соціальна географія світу», «Географія світового господарства», «Основи демографії» та інші дисципліни із числа суспільно-географічних, а також «Політології», «Філософії» тощо.

ЗМІСТ ДИСЦИПЛІНИ «ПОЛІТИЧНА ГЕОГРАФІЯ»

МОДУЛЬ 1. МЕТОДОЛОГІЯ ПОЛІТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ. ПОЛІТИЧНА КАРТА СВІТУ

Змістовний модуль I. Політична карта світу як об'єкт політичної географії

Тема 1. Методологія та історія формування політичної географії як науки. Зміст поняття «політика». Політична географія (ПГ) як наука: підходи до визначення. Політична сфера (політосфера) суспільного життя як об'єкт вивчення ПГ. Структура ПГ (історична, теоретична, регіональна, галузева, Світового океану). Методи ПГ. Хорологічний метод. Рівні дослідження ПГ: глобальний і регіональний (макрорівень), окремих країн (мезорівень), окремих районів, міст (мікрорівень). ПГ – політична регіоналістика – регіональна політологія – регіонознавство. Основні проблеми політико-географічного дослідження. Місце ПГ в системі туристсько-економічних, суспільно-географічних наук. Міждисциплінарність досліджень у ПГ, зв'язки дисципліни з іншими суспільними науками, у тому числі політологією, соціологією, історією. Співвідношення сфер дослідження ПГ, геополітики та політології. Відмінність їх підходів до вивчення держави як об'єкта дослідження. Сучасні завдання й функції ПГ (теоретико-пізнавальна, методологічна, світоглядно-гуманістична).

Генезис політико-географічної думки. Історія розвитку ПГ. Сутність і особливості політичної думки Стародавнього світу (Демокрит, Платон, Аристотель, Цицерон), Середньовіччя та Відродження (Ф. Аквінський, М. Падуанський, А. Данте, Н. Макіавеллі, Т. Мор, М. Лютер, Ж. Боден, Т. Кампанелла), Нового часу (Т. Гоббс, Дж. Локк, Ш. Монтеск'є, Ж.-Ж. Руссо, Т. Пейн, І. Кант, Г. Гегель, К. Маркс, К. Ріттер, та ін.). Етапи розвитку ПГ із кінця ХІХ ст. Роль географічного детермінізму в розвитку політико-географічного знання. Ф. Ратцель - засновник ПГ як системної науки. Основні ідеї та найвизначніші представники німецької, англійської, французької та американської ПГ. Погляди на ПГ Ф. Ратцеля, Ю. Челена, В. Семенова-Тян-Шанського, І. Вітвера, В. Колосова, С.Лаврова, Я. Машбиця, І. Маєргойза, Л. Смирягіна, О. Вітковського, В. Яг'ї. «Нова» ПГ: проблематика і теорії. Концепції територіально-політичної організації сучасних суспільств.

Розвиток української політико-географічної думки. Роль українських географів початку ХХ ст. (С.Рудницького, В. Кубійовича, С. Томашівського, В. Гериновича) в розвитку окремих положень ПГ. Політична географія часів СРСР. Відновлення політико-географічних досліджень в Україні у 80-90-х рр. ХХ ст. Сучасний стан ПГ в Україні.

Тема 2. Політична карта світу як об'єкт наукового дослідження. Політична карта світу (ПК) – «дзеркало епохи». Суверенні держави як головний суб'єкт світової політики і елемент політичної карти світу. Зростання кількості незалежних держав протягом ХХ ст. Періодизація всесвітньої історії й формування ПК світу: збіги й особливості. Поняття якісних та кількісних змін на ПК. Інтеграція та дезінтеграція як два протилежних процеси сьогоденної ПК світу: причини й наслідки. Цесія, окупація нічийної території, здобувательська давність, ад'юдикація, акреція. Міжнародні території. Міжнародні річки, протоки, канали.

Відкритий океан і Антарктида як складові ПК. Прогнози вчених щодо змін на ПК світу – прогнозовані тенденції, теорії, концепції. Сепаратизм як політико-географічне явище. Концепт деволуційного тиску, балканізації. Самовизначення народів і збереження територіальної цілісності держави – основні принципи міжнародного права, їх відображення на ПК та протиріччя. Проблема регіоналізації ПК світу. Формування регіональних цивілізацій. Регіональні розходження та їхні причини. Акроніми (аббревіатури) на ПК світу: види, приклади. Проблема власних назв країн світу: назви традиційні й місцеві.

Суперечливі та проблемні питання стану сучасної ПК світу: залежні, несамо-врядні, з невизначеним статусом, самопроголошені території, частково визнані країни світу. Поняття «колонія», «протекторат», «залежна територія», «підопічна територія». Сучасні залежні території та їх різновиди (вільно приєднана держава, самоуправна держава у вільній асоціації з метрополією, самоуправна територія у складі метрополії, заморська адміністративна одиниця тощо) та метрополії. Міжнародні конфлікти, їх типи, (міждержавні; національно-визвольні війни; внутрішні інтернаціоналізовані), об'єктивні та суб'єктивні передумови виникнення. «Гарячі» точки планети: Близький Схід, Південна Азія, Кавказ, Балкани, Центральна Африка та ін. Етнополітичні конфлікти: чинники, шляхи подолання. Проблеми територіальних претензій. Географія специфічних політичних утворень (невизнані самопроголошені держави, підопічні території, кондомініуми, протекторати, бантустани, спірні території та ін.). Регіоналістські, автономістські та сепаратистські етнічні рухи, їх географія (Шотландія, Ольстер, Країна Басків, Корсика, Придністров'я, Крим, Чечня-Ічкерія та ін.).

Тема 3. Географічне державознавство. Держава - ключовий елемент політичної системи. Об'єкти ПК: «держава», «країна», «територія». Суверенітет. Історична трансформація розуміння суверенітету. Суверенітет монарха, суверенітет нації, суверенітет держави. Аспекти (свобода вибору шляху економічного розвитку, політичного режиму, процесуального законодавства тощо) і наслідки (міжнародна стратифікація держав, «дилема безпеки») державного суверенітету. Національна і територіальна ідентичність. Територіально-політична організація суспільства. Види і функції територіально-політичних систем (ТПС). Держава як найбільш цілісна ТПС. Ознаки держави: народ (субстанціональний елемент), територія (територіальний елемент), публічна державна влада (інституційний елемент), міжнародне визнання. Внутрішні та зовнішні функції держави.

Історична зміна і розвиток уявлень про державу. Теорії походження держави (теологічна, патріархальна, суспільного договору, підкорення, класова; географічного детермінізму, демографічні, техніко-економічні, «нічний сторож»). Характеристики держави як географічного об'єкта. Політико-географічне положення (ППП) держави (макро-/глобальний, мезо-/регіональний, мікро-/сусідський рівні, наявність виходу до моря, використання міжнародних транспортних шляхів). Сусідство як зовнішньополітичний ресурс. Права та обов'язки незалежної держави як суб'єкта міжнародного права.

Географічний простір держави: геоторія та її складові (державна територія, акваторія, аероторія), етнічні землі. Особливості державної території: конфігурація, форма, компактність, географічний центр. Форми державної території: острівні, на

архіпелагах, напівострівні, подовжені, з анклавом, з ексклавами, компактні, з «коридорами». Вплив конфігурації території на суспільні процеси в державі. Кількісні міри форми державної території. Проблеми територіального розмежування морського простору, континентального шельфу, територіальні води, економічні зони. Типологія держав за характером історичного формування державної територіальної структури за С. Б. Лавровим (долинний, приморський, кільцеподібний, клокчасто-подібний/точковий, скрізьматериковий, інтегральний). Принципи використання державної території. Принцип «Мехіко». Державні території з особливим політичним режимом (дія виключних законів, надзвичайного стану, військового стану; закриті адміністративні одиниці, екстериторіальні, орендовані, окуповані та ін.).

Адміністративно-територіальний поділ (АТП) держави. Поняття місцевого самоуправління, його типологія. Дуалістичні, горизонтальні та змішані системи самоуправління. Співвідношення місцевого і територіального управління. Принципи формування сітки АТП. Ієрархія одиниць АТП. Функції АТП. Етапи становлення АТП та місцевого самоврядування в Європі (за Р. Беннетом). Адміністративно-територіальний устрій, його структура. Поділ адміністративних одиниць за площею і чисельністю населення в деяких державах світу. Суперечність між стабільністю адміністративних кордонів та динамізмом суспільного розвитку. Головні сучасні напрями реформування АТП: укрупнення низових ланок, створення великих регіонів тощо. Перспективи адміністративної реформи в Україні.

Тема 4. Класифікації та типології країн світу. Значення і сутність типологій країн. Типології «економічні» і «географічні»; за кількісними та якісними показниками.

Показники для «географічних» типологій (форми правління, форми державного устрою, типи політичних режимів). Класифікації країн світу за формами правління (монархії і республіки та їхні різновиди, джамахірія, країни у складі Співдружності), державного устрою (унітарні, федеративні, конфедеративні, унії), ідеологічної орієнтації (плюралістичні, клерикальні), державно-правового режиму (демократичний, тоталітарний, авторитарний, расистський), їх географічне поширення. Системи престолонаслідування сучасних монархічних держав (салічна, кастильська, австрійська). Новітні погляди на класифікації країн: теократичні республіки, держави-напівфедерації тощо.

Федералізм як форма державного устрою. Порівняння унітарних і федеративних держав. Організація та функціонування законодавчої влади у федеративних державах. Підходи до класифікації федерацій (генезис, тривалість існування, рівноправність суб'єктів, зв'язок з національними та іншими територіальними особливостями). Типи федерацій у сучасному світі (західноєвропейський, північноамериканський, латиноамериканський, острівний, афро-азійський, нігерійський, особливі). Національні та територіальні федерації. Специфічні політичні проблеми федеративних держав. Регулювання територіальних питань у федеративних державах. Особливості устрою окремих федеративних держав світу (США, Індія, ФРН, Росія, Бразилія тощо).

Класифікації країн світу за географічним, економіко-географічним, політико-географічним положеннями, величиною території, кількістю й типом відтворення населення, його національним складом, рівнем урбанізації, природно-ресурсним

потенціалом. Площа території як важливий соціально-економічний ресурс. Класифікація держав за площею території (гіганти, великі, значні, середні, малі, невеликі, мікродержави/«карлики»). Типологія країн світу за рівнем соціально-економічного розвитку та господарською спеціалізацією в міжнародному поділі праці, за рівнем сформованості організаційно-управлінських структур, структурою господарства країни. Інші підходи до класифікації країн. Країни за ступенем небезпеки для туристів.

Змістовний модуль II. *Історія формування та сучасний стан політичної карти світу*

Тема 5. *Політична карта Старого Світу – Євразії та Північної Африки.* Азія – найбільша частина світу. Великі історичні ріки та древні цивілізації: Месопотамія, Інд і Ганг, Янцзи та Хуанхе. Перші міста-держави Месопотамії. Рабовласницькі держави Європи, Азії та Африки. Структура ПК Давнього Сходу. Єгипет, Ассирія, Нововавілонське царство, Лідія, Мідія, Урарту, Перське царство, Бхаратаварші, Магадха, держава Гуптів, Китай, Согдіана, Кушанська імперія та ін. ПК і цивілізації Середземномор'я (Фінікія, Ізраїльсько-Іудейське царство, міста-держави Еллади, імперія Олександра Македонського, Карфаген, Римська імперія). Специфічні особливості ПК античного світу.

ПК Євразії та Північної Африки за часи Середньовіччя, її характерні особливості. Нестабільність і мінливість ПК Європи, Близького та Середнього Сходу. Азія – центр походження світових релігій. Візантійська імперія. Аравійський півострів: Щаслива Аравія та арабська цивілізація. Західна Європа: Франкська імперія, Священна Римська імперія. Особливості ПК у XV–XVII ст. Динамічність ПК Європи цього періоду. Провідні держави Азії (Османська імперія, Персія, імперія Великих моголів, Маджапахіт, Бухара, Хіва, Китай, Японія). Передумови Великих географічних відкриттів та їх вплив на ПК світу. Іспанська і Португальська імперії. Тордесільяський мир – перший територіальний поділ світу між Португалією та Іспанією. Колоніальні імперії XVII–XVIII ст.: Нідерландська, Французька, Британська. Вестфальський договір і формування сучасної системи держав-націй у Європі.

Основні міждержавні суперечності, що обумовили формування ПК Європи Нового часу: боротьба за іспанський, польський та австрійський престол; Семилітня війна. Наполеонівські війни. Віденський конгрес. Сан-Стефанський договір та його політичні наслідки. Берлінський конгрес. Хронологія європейської колонізації Азії. Антиколоніальний рух в азіатських країнах. Введення мандатної системи. Хвилі деколонізації.

Характеристика основних етапів формування ПК у XX ст. Промислові революції й апогей європоцентризму. Причини та наслідки Першої світової війни (Версаль, Сен-Жермен, Нейсі, Тріанон, Севр, Лозанна) і територіальні перекроювання ПК. Територіальні підсумки революції в Росії. Пакт Ріббентропа-Молотова. Друга світова війна та територіальні зміни по її закінченні. Ялтинсько-Потсдамська система світоустрою. Основні особливості ПК в період «холодної війни». Наслідки падіння «залізної завіси». Розпад соціалістичних федеративних держав і системи соціалізму в цілому.

ПК Європи та Азії на сучасному етапі. Субрегіони та їхній склад. Сучасні системи державного правління. «Гарячі точки» на ПК: арабо-ізраїльський конфлікт,

Ірак і Кувейт, Афганістан, Шрі-Ланка, Кашмір. Народи без державності. Нові індустріальні країни Південно-Східної Азії: причини та наслідки економічного буму.

Україна на ПК Європи та світу: політико-географічне положення, державна територія, етнічні землі, український географічний простір, політико-географічний устрій.

Тема 6. Політична карта Нового Світу.

Політична карта Африки на південь від Сахари. Народи «історичні» та «позаісторичні» (Гегель «Філософія історії»). Концепція африканського походження людини. Древні цивілізації на території Африки: царство Куш, Мерое, Аксум, Малі, Сонгай, Мономотапа. З історії географічних відкриттів у Африці (М. Парк, Д. Лівінгстон, Р. Стенлі, Р. Бартон, Д. Спід й ін.). Етапи європейської колонізації в Африці. Л. С. Сенгор і концепція «негритюду» («негритянський дух») як чинник деколонізації. 1960 – «рік Африки». Африканські субрегіони та їхній склад. Сучасні проблеми та їхнє відбиття на карті: явище трайбалізму, міжетнічні конфлікти, громадянські війни, самопроголошені держави.

Політична карта Латинської Америки. Проблема регіоналізації ПК Америки. Майя та ацтеки – «греки» й «римляни» Нового Світу. Відкриття, дослідження та колонізація території Латинської Америки. Національно-визвольні рухи в Латинській Америці в ХІХ ст. Латинська Америка – особливий культурний регіон світу. Склад населення. Географія здобуття незалежності. Типологія країн Латинської Америки. Країни Карибського басейну. «Бананові» республіки. Залишки колоніальних імперій у регіоні. Роль США в Центральній Америці.

Політична карта Північної Америки. Колонізація Північної Америки. «Англосаксонська Америка». Заселення Нової Англії – «Мейфлауер». Війна за незалежність. 1776 р. – утворення США та їх територіальна експансія. Війна між Північчю і Півднем. Вступ у світову боротьбу за колонії. Канада: утворення сучасної федеративної структури держави та її проблеми (Квебек, Нунавут тощо). США: особливості федеративного устрою території.

Політична карта Австралії, Океанії та Антарктиди. Освоєння Австралії – країна «переселенського капіталізму». Об'єднання колоній та здобуття незалежності. Океанія – найбільше скупчення островів. Колоніальний розділ островів і процес деколонізації. Регіон найбільшого скупчення колоній. Регіоноутворюючі фактори. Сучасні політичні статуси острівних держав. Антарктида на ПК світу: міжнародно-правовий режим. Особливий політичний статус Антарктиди та територіальні претензії на її територію: причини та прогнозування подальшого стану.

МОДУЛЬ 2. ПРИКЛАДНІ ПИТАННЯ ПОЛІТИЧНОЇ ГЕОГРАФІЇ

Змістовний модуль III. Міждержавні кордони та їх функції в сучасному світі

Тема 7. Географія столиць та границь. Столиця – головний політичний центр держави. Класифікація столиць за походженням (родові, історично-стабільні, ситуаційні, штучні/окупаційні), розташуванням (центральні, периферійні, приморські), функціями (моно-, поліфункціональні). Ексцентриситет столиці та його політико-географічне значення. Основні політичні функції: зосередження найвищих органів влади, політичних сил, представництв іноземних держав та

ін. Явище перенесення столиць: причини, приклади, хронологія. Офіційні та фактичні столиці Беніну, Болівії, Науру, Нідерландів, Південної Африки, Ізраїлю, Свазіленду, Самоа, Шрі-Ланки. Літня та зимова столиці Бутану. Столиця як центр зосередження найцінніших історико-культурних ресурсів держави. Роль столиць у формуванні географії туристичних потоків.

Лімологія – наука про державні кордони. Державний кордон як ознака суверенітету. Підходи та методи географічних досліджень державних кордонів. Види й типи границь. Недоторканість і непорушність державних кордонів – основний принцип міждержавних відношень в ХХІ ст. Стадії встановлення державних кордонів (алокція, делімітація, демаркація, редемаркація). Особливості встановлення річкових та морських кордонів. Класифікація державних кордонів за морфологією (конфігурацією), походженням, історією і тривалістю існування, історичними умовами і послідовністю виникнення (сухопутні, морські, прямолінійні, звивисті, колоніальні, повоєнні, возз'єднані, компенсаційні, відновлені, нав'язані, договірні, недоговірні, установлені одностороннім актом). Функції границь в епоху глобалізації (бар'єрна, контактна, фільтрувальна), їх співвідношення. Вплив бар'єрної та фільтрувальної функцій на міжнародний туризм. Державні кордони як складова світової системи границь. Спірні кордони. Доктрини «вільних» та «прозорих» кордонів. Державне будівництво і границі. Адміністративні границі. Транскордонне співробітництво, трансграничні райони та їх типи. Майбутнє світової системи політичних кордонів.

Тема 8. Міжнародні інтеграційні об'єднання на політичній карті світу. Умови та причини міжнародної інтеграції. Основні етапи й шляхи створення міжнародних організацій. Принципи й правила формування міжнародних організацій у ХХ–ХХІ ст. Зростання ролі міжнародних організацій як факторів світових політичних процесів – нове явище в системі міжнародних відносин. Політична й економічна інтеграція. Поділ міжнародних організацій за функціональними особливостями (загальнополітичні, військово-політичні, економічні, валютно-фінансові, історико-традиційні, інтелектуально-аналітичні тощо) та просторовими межами функціонування (глобальні, регіональні, субрегіональні). Типи основних міжнародних організацій, їхній склад і мета. Участь України в роботі міжнародних організацій.

Найважливіші глобальні міжнародні організації: Організація Об'єднаних Націй (ООН), спеціалізовані організації ООН – з питань освіти, науки і культури (ЮНЕСКО), з промислового розвитку (ЮНІДО), Продовольча та сільськогосподарська організація (ФАО), Міжнародна організація праці (ІЛО), Міжнародний банк реконструкції та розвитку (МБРР), Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР). Роль ООН та Ради безпеки в міжнародних відносинах.

Регіональна інтеграція та розмивання поняття державного суверенітету. Значення провідних регіональних та субрегіональних міждержавних організацій: Договір про Північноатлантичне співробітництво (НАТО), Організація з безпеки та співробітництва в Європі (ОБСЄ), Європейський Союз (ЄС), Рада Європи (РЄ), Співдружність Незалежних Держав (СНД), Співдружність націй (Commonwealth), Організація країн-експортерів нафти (ОПЕК), Північноамериканський договір про вільну торгівлю (НАФТА), Організація африканської єдності – Африканський Со-

юз (АС), Асоціація держав Північно-Східної Азії (АСЄАН), Шанхайська організація співпраці (ШОС), Чорноморський регіон економічного співробітництва (ЧРЕС). Вплив інтеграційних процесів на свободу переміщення та розвиток туризму (Шенгенська угода).

Змістовний модуль IV. Новітні напрями наукових досліджень в політичній географії

Тема 9. Електоральна географія. Географія виборів (електоральна географія) – новий напрям розвитку ПГ. Місце електоральної географії (ЕГ) у системі географічних наук. Теоретичні основи ЕГ та її основні напрями. Методи досліджень ЕГ. Географія голосувань. Географічні фактори голосувань. Географія представництва. Розміщення партійно-політичних сил (ППС) та їх територіальне співвідношення. Фактори територіальної розміщення ППС. Аналіз впливу ППС на результати виборів. Політико-географічне (електоральне) районування держави. Електоральна «температура» регіонів. Викривлення. Волевиявлення виборців. Коефіцієнт Джинні. «Інженерія» виборів. Способи джеримендерингу.

Поняття політичної партії та громадсько-політичного руху. Відмінність між партією та непартійною інституцією. Функції політичної партії. Підходи до типології політичних партій (за ідеологією, організаційною будовою, цивілізаційними, культурно-історичними цінностями, функціями та місцем у політичній системі суспільства і та ін.). Класифікація партій за політичними поглядами (ідеологією): комунізм-соціалізм, лібералізм, консерватизм, націонал-радикалізм. Соціальна база політичної партії. Партійні системи, їх класифікація. Види громадських організацій.

Критерії класифікацій виборчих систем. Типи виборчих систем на прикладі окремих держав: мажоритарна, преференційна, пропорційна, змішана. Чинники, що впливають на політичну ситуацію в країні: історико-географічні, демоетнічні, класово-соціальна структура населення, політико- та економіко-географічне положення. Прикладна ЕГ.

Сучасна політична ситуація в Україні (за результатами останніх виборів). Електоральна географія України. Основні партії України. Градієнта Захід/Схід. Розходження місто/село.

Тема 10. Історія геополітичної думки й теоретичні підходи в геополітиці. Історична змінюваність політичних уявлень. Поняття геополітики. Зміст і співвідношення понять «політична географія», «геополітика», «геостратегія». Історія геополітичних уявлень та теорій. Напрями геополітики: доктринально-нормативна (німецька), концептуальна, американська школи геополітики. Вплив на розвиток геополітики праць Ф. Ратцеля. Євразійський материк як найважливіший геополітичний регіон сучасності. Основні геостратегічні агенти Євразії (Китай, Німеччина, Франція, Росія, Індія). Геополітичні центри Євразії.

Основні класичні геополітичні доктрини (Р. Челлен, А.Т. Меган, Г. Маккіндер, К. Гаусгофер, Н. Спайкмен). Наукові школи сучасної геополітики (С. Коен, А. Страус, Й. Галтунг, З. Бжезинський, Г. Киссинджер та ін.). Опоненти експансіонізму в геополітиці (П. Відаль-де-ла-Бланш, Ж. Ансель). Гегемонія та лідерство в міжнародних політичних відносинах. Світові геополітичні цикли гегемонії («лідерства») у працях А. Тойнбі, Дж. Модельські та В. Томпсона, П. Тейлора. Подвійна модель аналізу геополітичних гегемоній Кондратьєва-Валлерстайна. С. Хантінгтон та

«зіткнення цивілізацій». Ф. Фукуяма та «кінець історії». Геополітична історія Росії: між Заходом і Сходом. Концепції «Москва – Третій Рим» (ігумен Фелофей), «Суверенної демократії», євразійства. Концепція просторових імперій ХХІ ст. Концепції моно-, бі-, багатопольярного світу. Нестабільність сучасної геополітичної ситуації у світі, перспективи її зміни.

Сучасні геополітичні проблеми кордонів як геополітичної реальності, мети, геополітичного засобу. Геополітичні проблеми контролю над морями та океанами, суходолом, сировинними ресурсами, аерокосмічним простором. Поняття статусу держави в геополітичному просторі, боротьба за світове лідерство. Чинники, що впливають на світовий статус держави (розмір території, кількість населення та його якість (освіта, стратифікація, здоров'я), промислово-економічну базу (розмір, якість), ступінь забезпеченості сировинними ресурсами, обсяг та якість військового потенціалу).

Геополітика та Україна. Погляди на геополітику М. Грушевського, Ю. Липи, Д. Донцова, С. Рудницького, М. Міхновського. Сучасні геополітичні проблеми України (відкритість території, роль Чорного та Азовського морів, особливості природних умов; Україна на перехресті геополітичних інтересів сусідніх держав). Геополітичні доктрини України.

Тема 11. Основи геоглобалістики. Якісна зміна міжнародної політичної системи. Поняття «глобалізація». Глобалізація як історичний процес: вплив на політосферу та політичну карту світу. Посилення взаємозв'язків між країнами у всіх сферах життя у ХХ–ХХІ ст. Глобалізація процесів економічного, соціального, політичного, культурного і духовного розвитку людства. Глобалізація та трансформація інституту держави: оптимістичні, традиціоналістські та конструктивні теорії. Транснаціональні корпорації (ТНК) як нові геостратегічні суб'єкти міжнародних відносин. Виникнення глобальних (всесвітніх) проблем: поняття та класифікації. Взаємозв'язок між ними, причини виникнення, сучасний стан та перспективи вирішення. Проблеми поширення демократії. Значення глобалізації для окремого громадянина.

ПРАКТИЧНІ РОБОТИ

ПРАКТИЧНА РОБОТА 1. Політична географія як наука. Політика як географічна реальність (за підсумками лекційної теми 1 «Вступ. Предмет, об'єкт і структура політичної географії»)

Зміст практичної діяльності:

1) *Завдання та зміст політичної географії: історія формування та сучасний стан.* Провести систематизований за певною ознакою (часом, країною, змістом тощо) порівняльний аналіз визначень терміну «Політична географія» за різними авторами.

Постаті вчених, погляд на зміст політичної географії яких є обов'язковим для розгляду: Ф. Ратцель, Ю. Челєн, І. Ноумен, Р. Гартшорн, С. Коен, Н. Паундс, Дж. Прескотт, Дж. Егню, В. Семенов-Тян-Шанський, І. Вітвер, В. Колосов, М. Мироненко, С. Лавров, Я. Машбиць, М. Каледін, І. Маєргойз, Л. Смирягін,

О. Вітковський, В. Яг'я, С. Рудницький, В. Кубійович, С. Томашівський, В. Геринович, О. Топчієв, О. Шаблій, М. Пістун, М. Дністрянський та ін.

2) *Політика як географічна реальність*. Проаналізувати різні визначення політичної географії, її об'єкту та предмету, виділити перелік географічних ознак політосфери.

3) *Політична географія та суміжні з нею географічні, гуманітарні й соціальні науки*. Скласти графічну схему міждисциплінарних зв'язків політичної географії з іншими науками; проілюструвати співвідношення політичної географії, геополітики та політології).

Індивідуальне завдання:

1. *Завдання за політичною картою світу*: вивчити розташування країн світу та їхні столиці, вміти знаходити їх на контурній карті.
2. Конспективно охарактеризувати стан політичної географії в Україні на сучасному етапі.

Рекомендована література: 3–11, 13, 14, 16–18, 21, 42, 43, 46, 49, 52.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 2. Території суверенні, залежні та з невизначеним статусом на сучасній політичній карті світу (за підсумками лекційних тем 2 «Політична карта світу» й першої частини теми 3 «Географічне державознавство»)

Зміст практичної діяльності:

1) *Географічний простір держави*. Згідно з поняттям та складовими географічного простору держави, скласти характеристику геопростору однієї держави світу на вибір.

2) *Форми державної території*. За існуючим переліком форм державної території провести угруповання країн певної частини світу (за варіантом).

3) *Сучасні колоніальні й залежні території*. На основі переліку залежних територій світу (додаток Б) для частини світу за варіантом скласти інформаційну базу даних колоній, де по кожній з них навести наступні відомості:

1) офіційна назва,	7) офіційна мова,
2) належність до метрополії,	8) релігійний склад населення,
3) вид (форма) залежності,	9) грошова одиниця,
4) адміністративний центр,	10) розмір ВВП,
5) площа,	11) наявність символів державності – прапора, герба
6) чисельність населення,	

4) *Території з невизначеним статусом і самопроголошені держави*. На основі додатку В для частини світу за варіантом побудувати карту географічного розташування самопроголошених держав та територій з невизначеним статусом; на основі відомостей про ці країни із мережі Internet розробити їх систематизацію за двома певними ознаками (часом утворення, ступенем фактичного суверенітету, причиною утворення, наближеністю до визнання міжнародною спільнотою, життєвим рівнем населення, наявністю природних ресурсів, гостротою боротьби за визнання тощо).

Індивідуальне завдання:

1. Розібрати питання походження та принципів утворення власних назв країн.
2. Оцінити фактор сусідства як зовнішньополітичний ресурс України.

Рекомендована література: 2, 11, 13, 14, 17, 18, 28, 29, 45, 48, 50, 52, 56, 61, 69, 72, 73.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 3. Динаміка політичної карти світу. Територіальні претензії держав (за підсумками лекційних тем 2 «Політична карта світу» і другої частини лекційної теми 3 «Географічне державознавство»)

Зміст практичної діяльності:

1) *Прогнозування кількісних змін політичної карти світу.* На основі обробки матеріалу книги «Етнополітична карта світу: ХХІ століття» [28, 57] скласти перелік прогнозованих змін на території певної частини світу (за варіантом) та проаналізувати причини й чинники дезінтеграції в регіоні.

2) *Проблема територіальних претензій на сучасній політичній карті.* На основі даних додатку А розробити карту територіальних конфліктів та претензій країн частини світу; розробити класифікацію типів територіальних зазіхань та проаналізувати їхні чинники.

3) *«Гарячі точки» планети.* Побудувати карту сучасних «гарячих точок» Землі й скласти їхню типологію за певною ознакою (часом виникнення, причинами існування, тривалістю конфлікту, кількості учасників, спроб міжнародного втручання тощо).

4) *«Гарячі точки» та туризм.* На основі даних ВТО про доходи від туризму та чисельність іноземних туристів проілюструвати взаємозв'язок між туристичними потоками та географією «гарячих точок» планети.

Індивідуальне завдання:

1. Скласти у конспекті лекцій аналітичну таблицю «Співвідношення колоній і метрополій за площею території та населенням на початку і в кінці ХХ ст.».
2. Підготуватися до контрольної роботи з теми «Географічне державознавство і політична карта світу».

Рекомендована література: 5, 7, 11, 12, 17, 18, 28, 29, 52, 56, 57, 61, 65, 69, 72, 73.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 4. Географічні типології країн світу (за підсумками лекційної теми 4 «Класифікації та типології країн світу»)

Зміст практичної діяльності:

1) *Контрольна робота* з теми «Географічне державознавство та політична карта світу».

2) *Типи територіального устрою держав світу.* Скласти порівняльну аналітичну таблицю з аналізом переваг і негативних рис унітарного та федеративного типів державного устрою. На контурній карті світу показати федеративні країни світу із зазначенням типу федерації.

3) *Класифікації й типології країн світу.* Для трьох країн (за варіантом, табл. 3) визначити їх категорії за 13 класифікаціями (за формою правління, державним

устроєм, типом політичного режиму, ідеологічною орієнтацією, державно-правовим режимом, площею території, кількістю населення, типом відтворення населення, національним складом, рівнем урбанізації, природно-ресурсним потенціалом, рівнем соціально-економічного розвитку, ступенем небезпеки для туристів).

Таблиця 3

Варіанти країн світу для виконання завдання

1. Мексика, Танзанія, Швеція	11. Китай, Вірменія, Марокко	21. США, Греція, Індонезія
2. Колумбія, Лівія, Грузія	12. Казахстан, Ірак, Еквадор	22. Кірібаті, Судан, Німеччина
3. Лаос, Беліз, Лесото	13. Філіппіни, Фіджі, Білорусь	23. В'єтнам, Ангола, Іспанія
4. Японія, Молдова, Габон	14. Чилі, Нігерія, Хорватія	24. Норвегія, Ефіопія, Свaziленд
5. ОАЕ, Іран, Коста-Ріка	15. Уругвай, Польща, КНДР	25. Чорногорія, Ізраїль, ФШМ
6. Аргентина, Сирія, Франція	16. Австралія, Непал, Гана	26. Киргизстан, Литва, Панама
7. Малайзія, Парагвай, ЦАР	17. Ліван, Суринам, Гвінея	27. Австрія, Туреччина, Перу
8. Оман, Сербія, Гондурас	18. Індія, Україна, Зімбабве	28. Алжир, Монголія, Швейцарія
9. Росія, Бельгія, Венесуела	19. Латвія, Сенегал, ДР.Конго	29. Малайзія, Туніс, Нікарагуа
10. Канада, М'янма, Руанда	20. Непал, Угорщина, Пакистан	30. Куба, Афганістан, Андорра

Індивідуальне завдання:

1. Скласти у конспекті лекцій аналітичну таблицю «Форми державного устрою та правління країн світу».
2. Підготуватися до обговорення результатів самостійної роботи за блоком 1 «Історія становлення та розвитку політичної карти Європи».

Рекомендована література: 2, 4, 5, 7, 8, 13, 14, 17, 18, 20, 27, 31, 37, 40, 42, 44, 50, 52, 54, 56, 61, 69, 73.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 5. Історична політична географія (за підсумками лекційних тем 5 і 6 «Політична карта Старого та Нового Світу» та індивідуальної роботи студентів)

Зміст практичної діяльності:

1) *Динаміка держав історико-географічного регіону.* На основі роботи з історико-географічними атласами, картами, відповідною історико-географічною літературою скласти хронологічний перелік держав, що існували на території історико-географічного регіону (за варіантом).

2) *Хронологія політико-географічних змін.* На підставі обробки історичної країнознавчої літератури простежити динаміку території, форм державного правління, територіально-політичної організації, політичних режимів у 2 державах світу на вибір.

3) *Самостійна робота за блоком 1* «Історія становлення та розвитку політичної карти Європи».

Індивідуальне завдання:

1. Підготуватися до підсумкової контрольної роботи за змістовним модулем I «Методологія політичної географії. Політична карта світу».

Рекомендована література: 9, 10, 15, 17, 22, 23, 36, 52, 53, 56, 61, 72.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 6. Кордони держав і міжнародні інтеграційні процеси (за підсумками лекційних тем 7 «Географія столиць та границь» та 8 «Міжнародні інтеграційні об'єднання на політичній карті світу»)

Зміст практичної діяльності:

1) *Державний кордон як чинник впливу на динаміку турпотоків.* За варіантом країни (на вибір, але яка має не менше трьох сусідів першого порядку) охарактеризувати її кордони. Результати подати у вигляді таблиці 4.

Таблиця 4

Відомість опису державного кордону держави _____

Державний кордон з країною	Довжина ділянки кордону, км	Рік остаточного формування	Візовий режим	Етап встановлення
1.				
2.				
3.				
....				

2) *Міжнародні міжурядові організації.* Скласти перелік міжнародних міжурядових організацій, до яких входять держави політико-географічного регіону (за варіантом). Інформацію подати у вигляді аналітичної таблиці, побудованої відповідно до функціональної та територіальної класифікацій міжнародних організацій.

3) *Хронологія формування міжнародної організації.* Згідно з варіантом (на вибір) розглянути історію формування міжнародної міжурядової організації та виділити хронологічні періоди її кількісного та якісного розвитку. Скласти карту територіального розвитку організації.

Індивідуальне завдання:

1. Скласти в конспекті структурно-логічну схему структури ООН.
2. Конспективно в загальному огляді охарактеризувати мету й завдання неурядових міжнародних організацій.

Рекомендована література: 2, 12, 14, 17, 18, 33, 34, 43, 50–52, 56, 61–65, 67–69, 73.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 7. Електоральна географія та геополітика (за підсумками лекційних тем 9 «Електоральна географія» та першої частини теми 10 «Історія геополітичної думки та теоретичні підходи в геополітиці»)

Зміст практичної діяльності:

1) *Електоральна географія України.* Здійснити порівняльний аналіз основних програмних положень політичних партій України. Результати подати у вигляді «шкали політичних поглядів» – графіку, побудованому за типом чотиривісної координатної системи, де вертикальна вісь – певні конкретні протилежні програмні наміри політичних сил (наприклад, ступінь підтримки інтеграційних устремлень до НАТО – від повного непідтримання, до найголовнішої програмної засади), а горизонтальна вісь – градація за загальними ідеологічними позиціями (від крайніх лівих до крайніх правих).

2) *Електоральна «температура» регіонів України.* Користуючись статистичною інформацією ЦВК про результати волевиявлення населення України на останніх загальнодержавних виборах здійснити порівняльний аналіз територіальних відмінностей в електоральних уподобаннях; з'ясувати причини наявних територіальних відмінностей.

3) *Геополітична думка.* На основі опрацювання навчальних посібників скласти інформаційну біографічну таблицю найвидатніших теоретиків геополітики світу та України, надати відомості про їхні основні праці.

Індивідуальне завдання:

1. Підготуватися до обговорення результатів самостійної роботи за блоком 2 «Геополітика та геополітичні концепції».

Рекомендована література: 3–14, 16, 18, 21, 25, 38, 42, 43, 46, 49, 66, 71.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 8. Геополітичні концепції (за підсумками другої частини лекційної теми 10 «Історія геополітичної думки та теоретичні підходи в геополітиці» та індивідуальної роботи студентів)

Зміст практичної діяльності:

1) *Геополітичні концепції минулого й сьогодення.* На основі опрацювання навчальної літератури скласти хронологічну таблицю (за формою табл. 5) основного змісту та авторів найважливіших геополітичних концепцій.

Таблиця 5

Хронологія розвитку геополітичних концепцій та їх стисла характеристика

Часові етапи розвитку геополітики	Геополітична концепція				
	Автор, країна	Назва	Рік	Праця автора	Стислий зміст

Постаті вчених, геополітичні доктрини яких є обов'язковим для розгляду: Ф. Ратцель, Р. Челлен, Ш. Монтеск'є, А.Т. Меган, Г. Маккіндер, К. Гаусгофер, Н. Спайкмен, С. Коен, А. Страус, Й. Галтунг, З. Бжезинський, Г. Киссинджер, П. Відаль-де-ла-Бланш, Ж. Ансель, А. Тойнбі, Дж. Модельські, В. Томпсон, П. Тейлор, І. Валлерстайн, С. Хантінгтон, Ф. Фукуяма, Д. Гедіс, Фелофей, Н.А. Нартов, С.А. Поздняков, О. Дугін, В. Дергачов, М. Грушевський, Ю. Липа, Д. Донцов, С. Рудницький, М. Міхновський, В.А. Колосов, Н.С. Міроненко, С.Б. Лавров, доктрини Монро, Трумена, Айзенгауера, Джонсона, Ніксона, Картера, Рейгана та ін.

2) *Самостійна робота за блоком 2 «Геополітика та геополітичні концепції».*

Індивідуальне завдання:

1. Підготуватися до обговорення результатів самостійної роботи за блоком 3 «Політико-географічні аспекти глобалізації».

Рекомендована література: 3–14, 16, 18, 21, 25, 38, 42, 43, 46, 49.

ПРАКТИЧНА РОБОТА 9. Глобальні проблеми людства (за підсумками лекційної теми 11 «Глобальні проблеми людства» та індивідуальної роботи студентів)

Зміст практичної діяльності:

1) *Глобалістика і глобальні проблеми сучасності.* Скласти аналітичну таблицю найголовніших глобальних проблем людства, в якій розкрити сутність, причини виникнення та можливі шляхи вирішення цих проблем.

2) *Самостійна робота за блоком 3 «Політико-географічні аспекти глобалізації».*

Індивідуальне завдання:

1. Підготуватися до підсумкової контрольної роботи за змістовним модулем II «Прикладні питання політичної географії».

Рекомендована література: 1, 4, 5, 10, 12–14, 18, 25, 32, 46, 49, 53, 59, 74.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ДЛЯ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ

За самостійною роботою студентів з курсу «Політична географія» передбачаються три звітні заняття, на яких обговорюватиметься інформаційний матеріал щодо питань, наведених нижче. Кожен студент повинен за результатами самостійної роботи над тематичними блоками підготувати інформаційне повідомлення за певним питанням, а також взяти активну участь в обговоренні інших питань, висловити власну думку і бачення з окремих проблем, що розглядатимуться.

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК 1. Історія становлення і розвитку політичної карти Європи

1. Грецька цивілізація та Римська імперія.
2. Західна Європа: Франкська імперія, Священна Римська імперія.
3. Східна Європа: Візантійська імперія.
4. Іспанська та Португальська імперії й епоха Великих географічних відкриттів.
5. Колоніальні імперії XVII–XVIII ст.: Нідерландська, Французька, Британська.
6. Вестфальський договір і формування сучасної системи держав-націй у Європі.
7. Промислові революції та апогей європоцентризму.
8. Перша світова війна і територіальні перекроювання політичної карти.
9. Територіальні підсумки революції в Росії.
10. Друга світова війна й територіальні зміни по її закінченні.
11. Політична карта Старого Світу. Євразія. Відмінності між частинами світу на одному материку. Форми державного устрою європейських країн.
12. Монархії в Європі: данина традиції або необхідність?
13. Колишня Югославія. Історичні долі народів і доля федерації.
14. Європейська інтеграція: основні інтеграційні об'єднання.
15. ЄС: історія створення, керівні органи, основні напрямки економічної політики, сучасні проблеми, міграція робочої сили з «третіх» країн.

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК 2. Геополітика та геополітичні концепції

1. Геополітичні конфлікти в світі. Сучасні геополітичні проблеми кордонів.
2. Роль геополітичного положення у розв'язуванні сучасних проблем.
3. Геополітичні проблеми контролю над геопростором.
4. Геополітичний зміст праць Ф. Ратцеля, Ю. Челена, К. Хаусхофера.
5. Німецька та американська школи геополітики. Геополітична модель світу Х. Маккіндера. Геополітичні ідеї Спайкмена, Коена, З. Бжезинського, Г. Киссинджера.
6. Наукові школи сучасної геополітики. Світові геополітичні цикли. Дж. Модельський і В. Томпсон.
7. Цикли гегемонії П. Тейлора. С. Хантінгтон і «Зіткнення цивілізацій».
8. Ф. Фукуяма і «Кінець історії».
9. Геополітична історія Росії: між Заходом і Сходом. Концепція «Москва – Третій Рим».
10. Геополітична концепція євразійства.
11. Теорія етногенезу Л.М. Гумільова.
12. Народи «історичні» та «позаісторичні» (Гегель «Філософія історії»).
13. Концепція просторових імперій ХХІ століття. Концепції моно-, бі-, багатопольярного світу.
14. Геополітика та геополітичні теорії та концепції щодо території України.
15. Погляди на геополітику М. Грушевського, Ю. Липи, Д. Донцова, С. Рудницького, М. Міхновського. Сучасні геополітичні проблеми України.

ТЕМАТИЧНИЙ БЛОК 3. Політико-географічні аспекти глобалізації

1. Глобалізація та її види, чинники виникнення. Погляди «глобалістів» та «антиглобалістів».
2. Впливи глобалізації на міжнародну політичну систему.
3. Відбиття глобалізаційних процесів на політичній карті світу.
4. Вплив глобалізації на державу та окремого громадянина.
5. Чи сприяє глобалізація розвитку громадянського суспільства?
6. Яким чином глобалізація впливає на державний суверенітет?
7. Великі глобальні проблеми людства та їхній прояв у країнах різних типів.
8. Чи можливе створення системи безпеки у планетарному масштабі?
9. Малі глобальні проблеми.
10. Прикордонне співробітництво та прикордонні конфлікти. «Гарячі точки» карти світу.
11. Глобальні проблеми новітнього часу: тероризм як загроза світу.
12. Можливі шляхи вирішення глобальних проблем. Перспективи людства у ХХІ ст. Чи в змозі вижити цей світ?
13. ООН як організація, що займається вирішенням глобальних проблем людства.
14. Зміст основних міжнародних актів, прийнятих ООН для вирішення глобальних проблем.
15. Глобалізація: нова світова глобальна проблема, чи рушій прогресу?

ЗАВДАННЯ ДЛЯ РОЗРАХУНКОВО-ГРАФІЧНОЇ РОБОТИ

Упродовж семестру вивчення дисципліни студенти повинні виконати розрахунково-графічну роботу (РГР). Теми для роботи видаються студентам протягом 1–2 тижня семестру. Подання викладачу на перевірку виконаної роботи – останній перед заліковим тиждень.

Як РГР студенту може бути зарахована участь із особистою науковою доповіддю за проблематикою дисципліни на конференції чи семінарі (за умовою публікації матеріалів доповіді).

Студент відповідно до варіанта теми повинен підготувати пояснювально-інформаційний (5–10 сторінок тексту) та розрахунково-графічний матеріал (власно розроблений картографічний, статистичний, табличний матеріал) щодо своєї теми із списком використаних інформаційних джерел.

Під час оцінювання роботи береться до уваги структурованість викладання змісту роботи, правильність проведених розрахунків та розробки картографічного матеріалу, самостійність у вирішенні проблематики, власні форми систематизації та представлення інформації, дотримання загальних правил оформлення наукових робіт.

Перелік тем для розрахунково-графічної роботи (РГР):

1. Географія поширення сепаратизму в світі: кількісний та якісний аналіз.
2. Миротворчі операції ООН із розрішення збройних конфліктів у світі: географія, статистичні показники діяльності.
3. Кореляційний аналіз залежності між забезпеченістю природними ресурсами територій та наявністю вогнищ регіональних збройних конфліктів.
4. Розробка та розрахунок показника ступеня дезінтегрованості держав.
5. Порівняльний картометричний аналіз та характеристика самопроголошених держав на пострадянському просторі.
6. Картографічне відображення національно-етнічних проблем та протиріч у Південно-Східній Європі.
7. Картографування процесів «балканізації» регіону світу (на вибір).
8. Картометрична характеристика країн «ісламського світу».
9. Каталогізація та картографування сучасних колоніальних і залежних країн світу.
10. Статистико-картографічна порівняльна характеристика монархічних форм устрою різних країн.
11. Статистично-топологічні порівняння невизнаних й самопроголошених країн.
12. Картографічне відображення міжнаціональних й етнотериторіальних конфліктів у СНД (1991–2008).
13. Картографічне відображення територіальних претензій держав світу в полярних регіонах планети.
14. Укладання переліку міжнародних річок, протоків і каналів; з'ясування особливостей їхнього функціонування.
15. Каталог політико-географічних акронімів сучасної політичної карти світу.
16. Порівняння статистико-економічних показників розвитку залежних країн і територій.

17. Порівняння статистико-економічних показників розвитку самопроголошених і де-факто існуючих країн і територій.
18. Розрахунок та аналіз показника дрібності АТП країн Європи.
19. Картометричне порівняння підходів до територіального розмежування морського простору.
20. Картографічне відображення прогнозів розвитку політичної карти регіону світу в ХХІ ст.
21. Порівняльний аналіз рисунку міждержавних кордонів в Африці та Європі.
22. Типологія держав світу за наявністю виходу до моря: кількісно-картометричний аналіз.
23. Кількісні параметри сусідства держав світу регіону (на вибір).
24. Розрахунок міри форми державної території країн регіону світу (на вибір).
25. Каталогізація та картографування державних територій світу з особливим політичним режимом.
26. Картографічно-статистичні порівняння 20 найменших країн світу.
27. Картографічно-статистичні порівняння 20 найбільших країн світу.
28. Порівняння країн Європи за показником ієрархічності одиниць АТП.
29. Типологія держав світу за формами правління: кількісно-картометричний аналіз.
30. Типологія держав світу за формами державного устрою: кількісно-картометричний аналіз.
31. Типологія держав світу за типом політичного режиму: кількісно-картометричний аналіз.
32. Типологія держав світу за ідеологічною орієнтацією: кількісно-картометричний аналіз.
33. Типологія держав світу за державно-правовим режимом.
34. Типологія монархій світу за системою престолонаслідування: кількісно-картометричний аналіз.
35. Типологія держав світу за величиною території: кількісно-картометричний аналіз.
36. Типологія федеративних держав світу за типом утворення: кількісно-картометричний аналіз.
37. Типологія держав світу за господарською спеціалізацією в міжнародному географічному поділі праці: кількісно-картометричний аналіз.
38. Типологія столиць держав світу за показником ексцентриситету.
39. Картографічний та кількісно-статистичний аналіз хроніки перенесення столиць.
40. Картографічний та кількісний аналіз територіального розвитку ООН.
41. Картографічний та кількісний аналіз територіального розвитку ЄС.
42. Картографічний та кількісний аналіз територіального розвитку НАТО.
43. Картографічний та кількісний аналіз територіального розвитку АСЄАН.
44. Картографічно-кількісний аналіз формування сучасної політичної карти Африки.
45. Картографічно-кількісний аналіз формування сучасної політичної карти Східної та Центральної Європи.

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ ПОТОЧНОГО ТА СЕМЕСТРОВОГО КОНТРОЛЮ

1. Політична географія в системі географічних наук: підходи до визначення наукового напрямку. Об'єкти, структура та рівні політичної географії.
2. Етапи розвитку політичної географії. Географія та політологія.
3. Етапи розвитку політичної географії в Україні. Основні концепції.
4. Географічне державознавство. Методики політико-географічних досліджень держави. Характеристики держави як географічного об'єкта.
5. Теорії походження та концепції побудови держав. Ознаки, роль і функції держави.
6. Передумови виникнення держави. Основні теорії походження держави.
7. Порівняльна характеристика основних сучасних теорій і концепцій побудови держави (суспільної угоди, загального добробуту та ін.).
8. Світовий океан та Антарктида: особливості політико-географічного статусу.
9. Класифікації та типології країн світу. Значення й сутність типологій країн. Типології «економічні» і «географічні».
10. Кількісні параметри класифікації держав.
11. Показники для «географічних» типологій (форми правління, форми державного устрою, типи політичних режимів, розміри території країн світу).
12. Типи країн за рівнем соціально-економічного розвитку. Економічно високорозвинені країни (головні країни, невеликі країни, країни «переселенського капіталізму»).
13. Гео економічна та геополітична структура сучасного світу.
14. Країни із середнім рівнем розвитку. Країни, що розвиваються. Найменш розвинуті країни світу. Країни з «перехідною економікою».
15. Федералізм. Типи федерацій. Специфічні проблеми федеративних держав.
16. Політична карта світу. Проблема регіоналізації політичної карти світу. Колоніальні імперії та їхній розпад. Співвідношення монархій та республік.
17. Територіальні претензії, географія їх поширення в сучасному світі. Географія етнополітичних конфліктів.
18. Поняття державного кордону, етапи встановлення, підходи до типології.
19. Політична карта Європи. Етапи формування та головні об'єкти політичної карти Європи. Європейські субрегіони та їхній склад.
20. Основні політико-географічні наслідки Першої та Другої світових воєн.
21. Політична карта Азії. Великі історичні ріки та древні цивілізації. Азіатські субрегіони та їхній склад. Хронологія колонізації та деколонізації. Сучасні системи державного правління.
22. Нові індустріальні країни Південно-Східної Азії: причини та наслідки економічного буму.
23. Політична карта Африки, Латинської і Північної Америки, Австралії та Океанії. Регіоналізація. Давні та сучасні цивілізації. Географія здобуття незалежності. Залишки колоніальних імперій в регіонах. Сучасні політичні статуси держав.
24. Географія границь (лімологія). Види і типи, функції границь в епоху глобалізації. Адміністративні границі. Трансграничне співробітництво.

25. Столиця як політичний центр держави: функції, типи, офіційні та фактичні. Ексцентриситет столиці.
26. Регіональні об'єднання на політичній карті світу. Умови і причини регіональної інтеграції. Політична й економічна інтеграція. Типи основних регіональних організацій, їхній склад і мета.
27. Поняття геополітики. Історія геополітичних уявлень і теорій. Основні сучасні геополітичні теорії і концепції.
28. Місце Євразії у світовій політиці та геополітичних концепціях сучасності.
29. Глобальні проблеми людства. «Великі» та «малі» глобальні проблеми людства.
30. Відбиття глобалізаційних процесів на політичній карті світу. Вплив глобалізації на державу та окремого громадянина.

НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ З ДИСЦИПЛІНИ

Основна література:

1. Алисов, Н.В. Экономическая и социальная география мира: общий обзор [Текст] / Н.В. Алисов, Б.С. Хорев. – М.: Гардарики, 2000. – 704 с.
2. Афанасьев О.Є. Політико-географічний простір сучасного світу: Довідник. – К.: К.: Шк. світ., 2010. – 128 с. – (Бібліотека «Шкільного світу»).
3. Блій, Г. Географія: світи, регіони, концепти [Текст]: пер. з англ. / Г.де Блій, Пітер Муллер, Олег Шаблій. – К.: Либідь, 2004. – 740 с.
4. Геополитика: Теория и практика [Текст] / под. ред. Э.А. Позднякова. – М.: ИМЭМО, 1993. – 236 с.
5. Гладкевич, Г.И. Введение в экономическую и социальную географию / Г.И. Гладкевич. – М.–Смоленск: СГУ, 1997. – 112 с.
6. Голиков, А.П. Вступ до економічної й соціальної географії [Текст]: підруч. / А.П. Голиков, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Либідь, 1996. – 320 с.
7. Дергачев, В.А. Геополитика [Текст] / В.А. Дергачев. – М.: Випа-Р, 2000. – 448 с.
8. Економічна і соціальна географія світу [Текст]: підручник / за ред. Б.П. Яценка. – К.: АртЕк, 1997. – 246 с.
9. Каледин, Н.В. Политическая география: истоки, проблемы, принципы научной концепции [Текст] / Н.В. Каледин. – СПб.: Изд-во С.-Петербург. гос. ун-та, 1996. – 163 с.
10. Колосов, В.А. Политическая география сегодня [Текст] / В. А. Колосов. – М.: Знание, 1985. – 48 с.
11. Колосов, В.А. Политическая география: проблемы и методы [Текст] / В. А. Колосов. – Л.: Наука, 1988. – 192 с.
12. Колосов, В.А. Геополитика и политическая география [Текст] / В. А. Колосов, Н. С. Мироненко. – М.: Аспект Пресс, 2001. – 479 с.
13. Лавров, С.Б. Глобальная география [Текст]: учеб. для общеобразоват. учеб. Заведений / С. Б. Лавров, Ю. Н. Гладкий. – М.: Дрофа, 1999. – 352 с.
14. Лавров, С.Б. Экономическая, социальная и политическая география. Регионы

- и страны [Текст] / С.Б. Лавров, Н.В. Каледин. – М.: Гардарики, 2003. – 928 с.
15. Максаковский, В.П. Географическая картина мира: В 2 кн. Кн.1: Общая характеристика мира [Текст] / В. П. Максаковский. – М.: Дрофа, 2004. – 496 с.
16. Максаковский, В.П. Историческая география мира [Текст] / В. П. Максаковский. – М.: ЭКОПРОС, 1997. – 584 с.
17. Туrowsкий, Р.Ф. Политическая география [Текст] / Р.Ф. Туrowsкий. – М.– Смоленск: СГУ, 1999. – 380 с.
18. Холина, В.Н. Политическая карта мира: география для школьников и абитуриентов [Текст] / В. Н. Холина, А. С. Наумов. – М.: Просвещение, 2004. – 304 с.
19. Яценко, Б.П. Політична географія [Текст]: навч. посіб. / Б.П. Яценко. – К.: Вид-во Ін-ту сходознавства НАНУ, 2005. – 134 с.

Додаткова література:

20. Алаев, Э.Б. Социально-экономическая география: Понятийно-терминологический словарь [Текст] / Э.Б. Алаев. – М.: Мысль, 1983. – 350 с.
21. Безуглий, В.В. Регіональна економічна та соціальна географія світу [Текст] / В.В. Безуглий, С.В. Козинець. – К.: ВЦ «Академія», 2003. – 688 с.
22. Витковский, О.В. Политическая география и геополитика [Текст] / О.В. Витковский // Вестн. Моск. ун-та: Сер. геогр. – 1980.– № 6.
23. Всемирная история [Текст]. – М.: Соцэкгиз, 1955–1960. Тома 1 – 7.
24. Гумилев, Л.Н. Этногенез и биосфера Земли [Текст] / Л.Н. Гумилев. – М.: АСТ, 2002. – 560 с.
25. Гумилев, Л.Н. Этнoсы в ландшафте [Текст] / Л.Н. Гумилев. // Человек и природа. – 1988. – Вып. 10. – С.13–71.
26. Дмитриевская, Н.Ф. География культуры и новое политическое мышление [Текст] / Н.Ф. Дмитриевская, Ю.Д. Дмитриевский // География, политика и культура. Современные проблемы географии. – Л.: Наука, 1990. – С. 127–134.
27. Економіка зарубіжних країн [Текст] / за ред. А.С. Філіпенка. – К.: Либідь, 1996. – 416 с.
28. Економічна і соціальна географія світу [Текст]: навч. посіб. / за ред. С.П. Кузика. – Л.: Світ, 2003. – 672 с.
29. Жук, П. Етнополітична карта світу: ХХІ століття: Методичний і предметний коментарі [Текст] / П. Жук [та ін.] – Т.: Мандрівець, 2000. – 240 с. (<http://www.svit21.narod.ru>).
30. Заяц, Д.В. Географические типы сепаратизма [Текст] / Д.В. Заяц. // Проблемы геоконфликтологии. – Т. 1. – М.: Пресс-Соло, 2004. – С. 36–58.
31. Качан, Є.П. Розміщення продуктивних сил зарубіжних країн [Текст] / Є.П. Качан, М.О. Ковтонюк, М.О. Петрика. – Тернопіль: Підручники & посібники, 1993. – 518 с.
32. Коберник, С.Г. Економічна і соціальна географія світу в опорних схемах [Текст]: навч.-метод. посіб. / С.Г. Коберник, Р.Р. Коваленко. – Кам'янець-Подільський: Абетка, 2002. – 71 с.
33. Копылов, В.А. География населения [Текст] / В.А. Копылов. – М.: Маркетинг, 1998. – 124 с.

34. Марциновский, А. Другое Содружество [Текст] / А. Марциновский. // *Голос Украины*. – 2001. – №233 (2733). – С. 6.
35. Марциновский, А. Евроинтеграция [Текст] / А. Марциновский. // *Голос Украины*. – 2002. – №5 (2756). – С. 4–6.
36. Масляк, П.О. Словник-довідник учня з економічної і соціальної географії світу [Текст] / П.О. Масляк, Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Лібра, 1996. – 328 с.
37. Мечников, Л.И. Цивилизации и великие исторические реки [Текст] / Л.И. Мечников. – М.: Прогресс-Пангея, 1995. – 464 с.
38. Олійник, Я.Б. Вступ до соціальної географії [Текст]: навч. посіб. / Я.Б. Олійник, А.В. Степаненко. – К.: Знання, КОО, 2000. – 204 с.
39. Пістун, М.Д. Основи теорії суспільної географії [Текст] / М.Д. Пістун. – К.: Вища шк., 1996. – 232 с.
40. Політична напруженість (1990–2001) [карти] // *Економічна і соціальна географія світу: Атлас для 10-11 класів*. – К.: ІПТ, 2002. – С. 29.
41. Ростов, Є.Ф. Економіка країн світу [Текст]: довідник / Є.Ф. Ростов. – К.: НВП «Картографія», 1998. – 188 с.
42. Синюгин О.А. Межгосударственные территориальные конфликты в Южно-Китайском море [Текст] // *Проблемы геоконфликтологии*. Т. 1. // под ред. Н.С. Мироненко. – М.: Пресс-Соло, 2004. – С. 137-150.
43. Соціально-економічна географія світу. Загальна частина [Текст] / за ред. С.П. Кузика. – Т.: Підручники & посібники, 1998. – 256 с.
44. Соціально-економічна географія України [Текст]: навч. посіб. / За ред. О.І. Шаблій. – Л.: Світ, 2000. – 680 с.
45. Страны мира [Текст]: Справочник / под ред. И.С. Иванова. – М.: Республика, 1997. – 957 с.
46. Сухарев, В.А. Психологический портрет народов и наций [Текст] / В.А. Сухарев, М.В. Сухарев. – Д.: Сталкер, 1997. – 400 с.
47. Топчієв, О.Г. Основи суспільної географії [Текст] / О.Г. Топчієв. – О.: Астропринт, 2001. – 560 с.
48. Увесь світ у цифрах і фактах [Текст]: довідник / упор. С.М. Тимофієв. – К.: Мапа, 2008. – 128 с.
49. Холина, В.Н. География человеческой деятельности: Экономика, культура, политика [Текст]: учеб. для 10-11 классов школ с углубленным изучением гуманитарных предметов / В.Н. Холина. – М.: Просвещение, 2002. – 350 с.
50. Шаблій, О.І. Основи загальної суспільної географії [Текст]: підручник. – Л.: Вид. центр ЛНУ ім. І.Франка, 2003. – 444 с.
51. Шаповал, В. Державний лад країн світу [Текст]: довідник / В. Шаповал. – К.: Укр. центр правових студій, 1999. – 597 с.
52. Шреплер, Х.-А. Международные экономические организации [Текст]: справочник / Х.-А. Шреплер. – М.: Междунар. отношения, 1999. – 456 с.
53. Энциклопедия стран мира [Текст] / под ред. Н.А. Симония. – М.: Экономика, 2004. – 1319 с.
54. Энциклопедия для детей [Текст]: «География», «Всемирная история», «Страны. Народы. Цивилизации» / глав. ред. М.Д. Аксенова. – М.: Аванта+, 1997–2008.
55. Юрківський, В.М. Регіональна економічна і соціальна географія. Зарубіжні

- країни [Текст]: підручник / В.М. Юрківський. – К.: Либідь, 2000. – 416 с.
56. Internationale und nationale Konflikte / Der Grosse Welt Atlas [Карты] // С. Kunth, N. Kunth, N. Pautner. – München: Verlag Wolfgang Kunth, 2003. – P. 120.

Нормативна та інструктивна література:

57. Довідник по регіонах, країнах, організаціях світу (історія, карти) [Електронний ресурс] // <http://www.intourion.ru> – Заголовок з екрана.
58. Етнополітична карта світу XXI століття: методичний і предметний коментарі / П. Жук, Н. Мазур, Р. Соломонюк, Р. Турчак. [Електронний ресурс] // <http://www.svit21.narod.ru>. – Заголовок з екрана.
59. Закон України № 2222-IV (2222-15) від 08.12.2004 «Про внесення змін до Конституції України» [Текст] // ВВР. – 2005. – №2. – С. 44 (<http://www.president.gov.ua/documents/4040.html>).
60. Звіти про розвиток Світового банку [Електронний ресурс] // <http://www.worldbank.org>. – Заголовок з екрана.
61. Конституція України [Текст] // ВВР. – 1996. – № 30. – С. 141. (<http://www.president.gov.ua/content/constitution.html>)
62. Країнознавство – все про країни світу сучасні та колишні [Електронний ресурс] // <http://www.maxrj.ru/countries.php>. – Заголовок з екрана.
63. Міжнародні економічні організації [Електронний ресурс] // <http://www.narod.yandex.ru/interorg4.html>. – Заголовок з екрана.
64. Міжнародні організації [Електронний ресурс] // <http://www.interorg.narod.ru>. – Заголовок з екрана.
65. Міжнародні організації: офіційний сайт Міністерства зовнішніх справ України [Електронний ресурс] // <http://www.mfa.gov.ua/mfa/ua/publication/content/696.htm>. – Заголовок з екрана.
66. Офіційний сайт Всесвітньої туристичної організації [Електронний ресурс] // <http://www.world-tourism.org/ruso/index.htm>. – Заголовок з екрана.
67. Офіційний сайт Державного комітету статистики України [Електронний ресурс] // <http://www.ukrstat.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
68. Офіційний сайт Європейського Союзу [Електронний ресурс] // <http://www.europa.eu.int>. – Заголовок з екрана.
69. Офіційний сайт НАТО [Електронний ресурс] // <http://www.nato.int>. – Заголовок з екрана.
70. Офіційний сайт ООН [Електронний ресурс] // <http://www.un.org>. – Заголовок з екрана.
71. Офіційний сайт Представництва Європейської Комісії в Україні [Електронний ресурс] // <http://www.delukr.cec.eu.int>. – Заголовок з екрана.
72. Офіційний сайт Центральної виборчої комісії України [Електронний ресурс] // <http://www.cvk.gov.ua>. – Заголовок з екрана.
73. Сайт рідкісних карт Олександра Акоюна (територіальні претензії, території з невизначеним статусом, проекти «Великих» держав і т.п.) [Електронний ресурс] // <http://www.karty.narod.ru>. – Заголовок з екрана.
74. Щорічний довідник ЦРУ «Книга фактів» [Електронний ресурс] //

- <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/index.html>. – Заголовок з екрана.
75. World Development Report From Plan to Market [Текст]. – NY: Oxford University Press, 1996. – P. 250.
76. Атлас Monde diplomatique / под ред. Игнасио Рамоне [и др.]. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2008. – 218 с.
77. Атлас Monde diplomatique 2010 / А. Греш [и др.]. – М.: Центр исследований постиндустриального общества, 2010. – 222 с.

Д О Д А Т К И

Додаток А. Основні територіальні претензії між країнами світу (за [17, 39, 41, 55])

Спірні території / місцезнаходження	Країна, що здійснює суверенітет / країна, що оспорує територію	Найвагоміші причини територіальних суперечок
1	2	3
Є В Р О П А		
о. Зміїний (Фідонісі) / захід Чорного моря	Україна / Румунія	Контроль гирлової частини р. Дунай, багатий нафтою район шельфу Чорного моря
о. Іміа (Кардак) / Егейське море	Греція / Туреччина	Стратегічне географічне положення
А З І Я		
о. Абу-Муса та о-ви Таїб / Перська зат., Ормузька прот.	Іран / ОАЕ	Стратегічне географічне положення
Голанські висоти / прикордонний район Сирії та Ізраїлю	Ізраїль / Сирія	Стратегічне географічне положення, історичний чинник
Кашмір / прикордонний район Індії, Пакистану та Китаю	Пакистан / Індія, Китай	Стратегічне географічне положення та конфесійний склад населення, історичний чинник
Курильські о-ви (південна частина) / північний захід Тихого океану	Росія / Японія	Рибні ресурси
Парасельські о-ви / Південно-Китайське море	Китай / В'єтнам	Стратегічне географічне положення, багаті рибні ресурси
о. Педра-Бланка (Пулау Бату Путех) / Сінгапурська прот.	Сінгапур / Малайзія	Острів не має ніякого економічного значення, може використовуватися лише як навігаційний орієнтир
о. Саус-Талпатті (Нью-Мур) / дельта р. Ганг	Індія / Бангладеш	Стратегічне географічне положення, що дозволяє контролювати судноплавство в дельті р. Ганг. Розвідані значні поклади нафти
о-ви Сенкаку / Східнокитайське море	Японія / Китай, Тайвань	Розвідані поклади нафти
архп. Спратлі / Південно-Китайське море	Китай, Тайвань, В'єтнам, Малайзія, Філіппіни, Бруней	Розвідані значні поклади високоякісної нафти
о-ви Такешима (Ток-До, Ліанкур) / Японське море	Респ. Корея / Японія	Суверенітет над островами дозволяє контролювати 20 тис. км ² морського простору, багатого рибою
о-ви Цусіма / протока між Японськими о-вами та Корейським півостровом	Японія / Респ. Корея, КНДР	Стратегічне географічне положення
архп. Чагос / центр Індійського океану	Велика Британія (о. Дієго-Гарсія – в оренді у США) / Маврикій	Крупна військово-повітряна база, яка має стратегічне значення для контролю Південної Азії
А Ф Р И К А		
Смуга Аузу / пограниччя Чаду вздовж кордону з Лівією	Чад, Нігер / Лівія	Нафтогазові поклади території

1	2	3
о-ви Басса-да-Індія, Європа, Хуан-де-Нова, Глоріозо / Мозамбіцька прот.	Франція / Мадагаскар	Стратегічне географічне положення
о-ви в затоці Кориско-Бей / узбережжя Західної Африки	Екваторіальна Гвінея / Габон	Інтенсивний рибний промисел; в 1990-і рр. в районі островів відкриті поклади нафти
міста Сеута та Мелілья (Сабта та Ма-Аліль), о-ви Велес-де-ла-Гомера, Альхусемас, Чафарінас / середземноморське узбережжя Марокко	Іспанія / Марокко	Вигідне географічне положення, історично спірна територія
А М Е Р И К А		
о. Мачіас-Сіл-Айленд / зат. Мен, Західна Атлантика	Канада / США	Туристський об'єкт
о. Навасса-Айленд / Карибське море	США / Гаїті	Поклади гуано та стратегічний маяк
о-ви Сан-Андрес та Провіденсія / Карибське море	Колумбія / Нікарагуа	Наявний ряд курортів; від приналежності островів залежать морські кордони Нікарагуа, Колумбії, Коста-Рики, Гондурасу, Ямайки та Панами
о-ви Саподілья-Каейс / Карибське море	Беліз / Гондурас, Гватемала	Рибні та туристські ресурси
Сарумілья, Ель-Оро, Лоха та Орьенте	Гайана / Суринам	Історично спірна територія
Території за річкою Корантейн та межиріччя Мароні й Літані / східний та західний кордон Суринаму	Гайана / Суринам Фр. Гвіана / Суринам	Історично спірна територія
Території Гайани на захід від річки Ессекібо / прикордонна зона Венесуели та Гайани	Гайана / Венесуела	Історично спірна територія
Фолклендські (Мальвінські) о-ви / Південно-Західна Атлантика	Велика Британія / Аргентина	Розвідані значні поклади нафти
о. Ханс-Айленд / Північна Атлантика, поблизу о. Гренландія	Данія / Канада	Рибні ресурси
о. південна Георгія та Південні Сандвічеві о-ви / (Південна Атлантика	Велика Британія / Аргентина	Стратегічне географічне положення, туристські ресурси
о. Тромелін / Індійський океан, поблизу східного узбережжя о. Мадагаскар	Франція / Маврикій	Стратегічне географічне положення
О К Е А Н І Я		
о-ви Метью та Хантер (Унаенаг та Умаенупане) / південь Тихого океану	Франція / Вануату	Суверенітет над островами дає право претендувати на контроль за значною частиною Тихого океану

Додаток Б. Перелік залежних країн і територій світу
(за [17, 42, 44, 47, 69, 73, 72])

Офіційна назва	Статус	Адміністративний центр
<i>1</i>	<i>2</i>	<i>3</i>
Велика Британія (Сполучене Королівство)		
Ангілья (Ангуїлла) ⁹	Заморська територія (володіння)	Валлі
Бермуда Острови ⁹		Гамільтон
Британська Територія в Індійському Океані ¹		Дієго-Гарсія
Британська Антарктична Територія ²		
Південна Джорджія та Південні Сандвічеві Острови		Кінг-Едвард-Пойнт
Британські Віргінські Острови ⁹		Род-Таун
Гібралтар ⁹		Гібралтар
Кайман Острови ⁹		Джорджтаун
Монтсеррат ⁹		Плімут, тимчас. – Брейдс, будується як адміністративний центр м. Порт-Діана
Піткерт Острів ⁹		Адамстаун
Сент-Гелен (Святої Олени) ⁹		Джеймстаун
Фолклендські (Мальвінські) Острови ⁹		Стенлі / Порт-Стенлі / Пуерто-Аргентино
Теркс і Кайкос Острови ⁹		Володіння із внутрішньою автономією
Гернси (Сарнія) ³	Залежна територія («Коронна Земля»)	Сент-Пітер-Порт / Сен-П'єр-Порт
Джерсі ³		Сент-Гельєр
Острів Мен (Еллан Ваннін) ³	Автономна частина («Коронна Земля»)	Дуглас / Доолиш
Суверенні території Баз (Акротірі та Декелія)	Суверенні військові бази	Епіскопі
С Ш А		
Володіння США в Карибському морі (бухта Гуантанамо. о. Навасса)	Орендована територія	
Дієго-Гарсія Острів ¹		
Зовнішні малі острови США (Вейк, Гауленд і Бейкер, Джарвіс, Атол Джонсон, Мідвей, Риф Кінгмен і Атол Пальміра)	Володіння	
Співдружність Пуерто-Рико	Держава, що вільно приєдналася	Сан-Хуан
Співдружність Північних Маріанських Островів		Офіційно відсутній. Резиденція губернатора – Кепітол-Гіллі, окремі законодавчі та урядові органи – в Гарапані, Сусупі, Чалан-Каноа (всі – на о. Сайпан)
Віргінські Острови Сполучених Штатів ⁹	Володіння (неінкорпорована територія)	Шарлотта-Амалія
Територія Американське Самоа ⁹		Паго-Паго (резиденція губернатора – Утулеї, уряду – Фагатого)
Територія Гуам ⁹		Аганья / Хагатна

1	2	3
Франція		
Гваделупа	Заморський департамент (регіон)	Бас-Тер
Гвіана Французька		Каснна
Мартиніка		Фор-де-Франс
Реюньйон		Сен-Дені
Французька Полінезія	Заморська община (співтовариство)	Папеете
Волліс і Футуна		Мата-Уту / Матауту
Майотта – Маоре ⁴		Резиденція французької адміністрації– Дзаудзі, місцевої адміністрації – Мамудзу
Сен-П'єр і Мікелон		Сен-П'єр
Сен-Бартельмі		Густавія
Сен-Мартен		Мариго / Марігот
Острів Кліппертон		
Французькі Південні та Антарктичні Території ² (в т.ч. територія Дрібних островів Індійського океану)	Заморська територія	Адміністративне управління здійснюється з м. Сен-Дені (Реюньйон), колишній адміністративний центр – Мартен-де-Вів'є
Нова Каледонія (Канак)	Заморська особлива територія (асоційована)	Нумеа
Князівство Монако ⁵	Конституційна монархія під протекторатом	Монако / Монако-Вілль
Австралія		
Маккуорі Острів	Володіння (офіційно – в складі штату Тасманія)	
Австралійська Антарктична Територія ²		
Територія Островів Ашмор і Картье	Володіння (зовнішня територія)	
Територія Островів Герд і Макдональд		
Територія Островів Коралового Моря		
Територія Кокосових (Кілінг) Островів		Вест-Айленд (за іншими даними – Бантам-Вілледж)
Територія Острова Крістмас (Різдва)		Сетлемент (за іншими даними – Флаїнг-Фіш-Коув)
Територія Острова Норфолк		Кінгстон, резиденція губернатора – Бьйорнт-Пайн
Нова Зеландія		
Токелау / Юніон	Володіння (несамоуправна територія)	Офіційно відсутній, кожна громада має свій адміністративний центр (часто зазначають м. Факаофо)
Залежна Територія Росса ²	Вільно асоційована територія	
Кука Острови	Вільно асоційована держава	Аваруа
Ніуе		Алофі

1	2	3
Нідерланди		
Аруба	Володіння (автономна частина)	Ораньєстад
Нідерландські Антильські Острови ⁶		Віллемстад
Норвегія		
Територія Свальбар (арх. Шпіцберген, о. Ведмежий / Бйорноя) ⁷	Особлива адміністративна одиниця	Лонг'єбуен / Лонгйербюен / Лонг'ір
Антарктичні території Норвегії (Земля Королеви Мод, о. Буве, о. Петра I) ²	Володіння	
Територія Ян-Маєн		Олонкінбуен
Іспанія		
Іспанська Північна Африка	Автономні міста	Сеута / Сабта, Мелілья / Ма-Аліль
Острови Канарські	Автономна область	Почергово Лас-Пальмас-де-Гран-Канарія і Санта-Крус-де-Тенерифе
Португалія		
Острови Азори	Автономна область	Понта-Делгада, резиденція парламенту – Орта
Острови Мадейра		Фуншал
Данія		
Гренландія – Калаалліт-Нунаат	Самоврядна частина	Нук / Нуук (Готгоб)
Фарери	Внутрішня автономія	Торсгавн
Китай		
Аомень / Аоминь (Макао) ⁷	Спеціальний адміністративний район КНР	Аоминь
Сянган (Гонконг) ⁷		Сянган (Вікторія-Сіті)
Південна Африка		
Маріон і Принс-Едуард Острови	Частина округи муніципалітету Кейптауна	
Фінляндія		
Аландські Острови ⁷	Автономна територія	Маріегамн / Маріангаміна
Чилі		
Пасхи Острів (Рапа-Нуї)	Особлива територія	Ханга-Роа
Хуан-Фернандес Архіпелаг		Сан-Хуан-Баутиста
Магеллан і Чилійська Антарктика ²	Регіон	Пунта-Аренас
Аргентина		
Вогняна Земля, Антарктида і острови Південної Атлантики ²	Провінція	Ушуайа
Кондомініум (Франція й Іспанія)		
Князівство Андорра ⁵	Князівство під сумісним протекторатом	Андорра-ла-Велья
Греція		
Айон-Орос (Свята Гора / Афон)	Автономна теократична (монастирська) республіка під протекторатом	Каріес / Карея

1	2	3
Окуповані території		
Магрибська Сахара (Марокканська, Західна Сахара) ^{8,9}	Марокко	Ель-Аюн / Лааюн
Палестинські території (Зах. беріг р. Йордан і Сектор Газа) ⁸	Ізраїль	Ель-Кудс (Східний Єрусалим), фактично – Рамалла
Примітки:		
<p>1. В 1982 р. парламент Республіки Маврикій прийняв закон про проголошення архіпелагу Чагос (включаючи о. Дієго-Гарсія) невід'ємною складовою Маврикію. Велика Британія всупереч рішенням ООН відторгла архіпелаг і створила на ньому власне володіння, а о. Дієго-Гарсія передала в оренду США на 50 років.</p> <p>2. Територіальні претензії на Антарктиду та території, що розташовані південніше від широти 60⁰, не визнаються світовим співтовариством. Міжнародно-правовий режим цих територій регулюється Угодою «Про Антарктику» від 1 грудня 1959 р.</p> <p>3. Острови Мен та Нормандські – Гернсі й Джерсі – «Коронні землі» Сполученого Королівства, але не є його складовою частиною й не входять в Європейський Союз.</p> <p>4. Генеральна Асамблея ООН визнає право Федеральної Ісламської Республіки Коморські Острови на територію.</p> <p>5. Держава має обмежений суверенітет; вважається такою, що перебуває «під протекцією».</p> <p>6. Внаслідок сильних сепаратистських рухів території загрожує розпад на 2 самоврядні колонії – Кюрасао й Сінт-Маартен (південна частина) і 3 несамокеровані колонії – Бонайре, Саба й Сінт-Еустатіус. Розпуск території запланований на 15 грудня 2008 року.</p> <p>7. Існування територій з особливим статусом регламентоване спеціальними міжнародними угодами.</p> <p>8. Майбутнє окупованих територій належить врегулюванню в межах ООН.</p> <p>9. Країни, на які поширюється Декларація про Надання Незалежності Колоніальним Країнам і Народом («Декларація Деколонізації»), що прийнята Генеральною Асамблеєю ООН 14 грудня 1960 (тобто країни, що офіційно визнані ООН колоніями).</p> <p>10. ООН вважає ці території такими, що від часу прийняття Декларації про Надання Незалежності Колоніальним Країнам і Народом (на яких цей документ раніше поширювався) приєдналися до інших незалежних держав.</p>		

Додаток В. Самопроголошені країни та сепаратистські території
(за [2, 14, 17, 28, 29, 72])

Держави світу	Території, що не мають визначеного статусу	
	самопроголошені держави	що вимагають автономії чи незалежності
1	2	3
Австралія	Бумбунга Герцогство Аврам Князівство Облaсті Хатт-Рівер	
Азербайджан	Нагірно-Карабахська Респ. (Арцах) Талиш-Муганська Респ. (Талишстан)	Лезгістан
Алжир, Нігер, Малі		Берберія (Внутрішня Сахара)
Ангола	Респ. Кабінда	Музі Конго (Ба Конго)
Антигуа й Барбуда	Королівство Редонда	Барбуда
Аргентина, Чилі		Патагонія Біокеаніка (Арауканія) Мапуче

Продовження додатку В

1	2	3
Афганістан		Хазарестан (Хазараджат)
Бангладеш		Читтагонг
Беліз, Гондурас		Гаріфуна
Бельгія		Валлонія Фландрія
Болгарія		Східна Фракія
Боснія й Герцеговина	Респ. Сербська Федерація Боснії та Герцеговини	
Бразилія	Респ. Ігуану Санта-Катаріна Респ. Пампас Риу-Гранді-Ду-Сул	
Вануату	Вемерана Н'Макіауте Королівство Танна Тафеа Федерація На-Гріамель	
Велика Британія	Вільна й Незалежна Респ. Фрестонія	Ангілья (Ангуїлла) Уельс (Кіпру) Шотландія (Альба) Півн. Ірландія (Ольстер)
Габон		Музі Конго (Ба Конго)
Грузія	Респ. Абхазія (Ап'сни) Південна Осетія (Хусар Іристон)	
Данія		Гренландія (Калааліт Нунаат) Фарерські острови
Джибуті		Захід Джибуті
Екв. Гвінея		Фернандо-По (Буби / Біоко / Ері)
Ефіопія		Огаден (Західне Сомалі) Оромоленд
Ємен	Південний Ємен (кол. НДРЙ)	
Зах. Сахара	Дахла	
Ізраїль		Палестина
Індія	Азад Кашмір Сіккім Федеративна Респ. Нагаленд	Андхра-Прадеш Пенджаб Ассам Гуркхаланд Тамілнад Ізорам Уттаракханд Маніпур Халістан
Індонезія	Іріан Джая Респ. Молук Сератан Ісламська Держава Ачех	Східна Ява
Ірак		Курдистан Асірія (Ашур) Туркоманістан
Іран		Арабістан (Хузистан) Курдистан Белуджистан
Іспанія	Незалежна Атлантична Респ. (Канарські Острови)	Країна Басків (Еускар Ерріко) Каталонія Галісія
Італія	Князівство Себорга	Аусонія (Авсонія) Півд. Тіроль Арпітанья Сардинія Паданія
Камерун	Амбазонія (Федеральна Респ. Південного Камеруну)	
Канада		Квебек Нушалк
Кіпр	Турецька Респ. Північного Кіпру	
Кірібаті	Банабе	
Китай	Китайська Респ. (Тайвань) Респ. Східний Туркестан (Незалежна Уйгурська Респ.) Тибет	Внутрішня Монголія

Продовження додатку В

1	2	3		
Коморські О-ви	Ндзуані (Анжуан) Мвалі (Мохелі)			
Конго, Дем. Респ.	Держава Катанга (Шаба) Гірничорудна держава Південне Касаї	Музі Конго (Ба Конго)		
Лаос		Хмонг		
Македонія		Респ. Іллірія		
Мальдівські Острови	Об'єднана Сувадівська Республіка			
Мексика		Юкатан Чьяпас		
Молдова	Придністровська Молдавська Респ.	Гагауз Єрі (Гагаузія)		
М'янма	Федеративна Респ. Нагаленд Сполучені Штати Шан	Каутхулей (Карени) Каренні Палаунг	Качин Ва Чін	Лаху Мон Па-О
Нігерія	Респ. Біафра Північно-Нігерійська (Хауса) Респ.	Йоруба	Калабар	
Нідерланди		Фрісландія		
Німеччина		Баварія Саар	Лужица Шлезвіг	
Норвегія		Держава Саамів		
Пакистан	Пуштуністан (Пахтуністан) Ісламська Держава Вазірістан	Белуджистан	Сінду Деш	
Папуа-Н. Гвінея	Респ. Мекамуї (Бугенвіль)	Бессена		
Південна Африка	Транскей Венда	Бопутатсвана Сискей	Трансвааль Вільна Оранжева Держава	
Польща		Кашубія	Русинщина	
Португалія		Граш-Уш-Монтеш		
Росія	Чеченська Респ. Ічкерія (Нохчі-Чо)	Лезгістан Дагестан	Респ. Балтія	
Румунія		Трансільванія		
Сенегал	Королівство Біффеч	Казаманса		
Сент-Кітс і Невіс		Невіс		
Сербія	Респ. Косово	Санджак	Воєводіна	
Сирія		Курдистан		
Словаччина		Русинщина (Карпатська Русь)		
Сомалі	Незалежна Респ. Сомаліленд Центральні Штати Сомалі Пунтленд Нортленд	Галмудуг Маахір	Джуббаленд Південно-Західне Сомалі	
Судан		Азанія	Дарфур	
США	Респ. Конк	Техас Гаваї	Аляска Лакота Вермонт Каліфорнійська Респ.	
Таїланд		Паттані		
Танзанія		Занзібар		
Тонга	Респ. Мінерва			
Тринідад і Тобаго		Тобаго		
Туреччина		Курдистан		
Україна		Крим	Русинщина	
Філіппіни	Ісламська Держава Моро Федеративна Респ. Мінданао	Кордильєри		

Закінчення додатку В

1	2	3
Фінляндія		Держава Саамі Аландські острови
Франція	Королівство Кергелен Респ. Согес	Країна Басків (Еускар Ерріко) Нова Каледонія (Канак) Полінезія Гваделупа Мартиніка Гвіана Корсика (Корсе) Реюньйон Савойя Оксітанія Бретань (Брейз)
Хорватія	Респ. Серпска Крайна	Західна Славонія
Чад	Респ. Логоне	
Чехія		Моравія
Чорногорія		Санджак
Швейцарія		Романдія Руманша Юра
Швеція		Держава Саамів Сканія (Сконеланд)
Шрі-Ланка	Таміл Ілам	
Японія		Окінава

Додаток Г. Країни, які «де-факто» існують, але мають проблеми із міжнародним визнанням їх суверенітету

Країна	Столиця	Дата проголошення	Держава, від якої відбулася сецесія	Стан із міжнародним визнанням країни
1	2	3	4	5
Частково визнані країни, що повністю контролюють свою територію				
Національна Республіка Китай (Тайвань)	Тайбей / Тайпей, оф. – м. Нанкін (знаходиться на території КНР)	1949	Китайська Народна Республіка	Визнана 23 державами світу. 25.10.1971 р. втратила дипломатичне визнання й місце в РБ ООН на користь КНР (Резолюція ГА ООН № 2758)
Турецька Республіка Північного Кіпру	Лefкоша (північна частина Нікосії)	15.11.1983	Республіка Кіпр	Визнана Туреччиною та Авт. Респ. Нахічевань (Азербайджан)
Республіка Південна Осетія (Хуссар Іристон)	Цхінвал / Цхінвали	1992	Республіка Грузія	Визнані близько 10 державами світу в 2008 р., а також країнами організації СНД-2 (Співдружність Невизнаних Держав)
Республіка Абхазія (Апсни)	Сухум / Сухумі	26.11.1994		
Не визнані жодною державою-членом ООН країни, що контролюють більшу частину (або повністю) своєї території (існують «де-факто», але не «де-юре»)				
Таміл-Ілам	Трікомалі	1976	Демокр. Соціаліст. Респ. Шрі-Ланка	Не визнана
Придністровська Молдавська Республіка	Тирасполь	2.09.1990	Республіка Молдова	Визнана країнами організації СНД-2
Нагірно-Карабахська Республіка (Арцах)	Степанакерт (Ханкенді)	2.09.1991	Республіка Азербайджан	Визнана країнами організації СНД-2

Закінчення додатку Г

1	2	3	4	5
Незалежна Республіка Сомаліленд	Харгейса	18.05.1991	Сомалійська Республіка	Не визнана
Держава Пунтленд	Гароуз / Гарове	23.07.1998		Не визнана
Галмудуг	Галкайо	14.08.2006		Не визнана
Держава Маахір Сомалі	Бадхан	1.07.2007		Не визнана
Держава Нортленд Сомалі	Лас Анод	1.05.2008		Не визнана
Ісламський Емірат Вазірістан	Вана	14.02.2006	Ісламська Республіка Пакистан	Не визнана
Частково визнані держави, що перебувають під військовою окупацією				
Арабська Демократична Республіка Сахраві (Західна Сахара)	Ель-Аюн / Лааюн	27.02.1976	Кол. Іспанська Сахара, окупована Марокко	Визнана 48 державами світу; входить до Африканського Союзу
Держава Палестина	Ель-Кудс (Східний Єрусалим), факт. – Рамалла	15.11.1988	Окупована Ізраїлем	Визнається 98 державами світу. Є членом Ліги Арабських Держав
Держави – члени ООН, які не визнаються окремими державами (частково не визнані)				
Держава Ізраїль	Єрусалим – оф., Тель-Авів – факт.	14.05.1948	Не визнається 24 державами світу (арабські, мусульманські), з 4 державами стосунки припинені	
Китайська Народна Республіка	Пекін / Бейцзінь	1.10.1949	Не визнається тими 23 державами, що визнають Тайвань	
Республіка Кіпр	Нікосія / Левкосія	16.08.1960	Не визнається Туреччиною	
Республіка Корея	Сеул	15.08.1945	Не визнається Корейською Народно-Демократичною Республікою	
Корейська Народно-Демократична Республіка	Пхеньян		Не визнається Республікою Корея	
Чеська Республіка	Прага	1.01.1993	Не визнаються Ліхтенштейном через майнові суперечки	
Словацька Республіка	Братислава			
Князівство Ліхтенштейн	Вадуц	26.12.1805	Не визнається Чехією та Словаччиною через майнові суперечки	
Екстериторіальні державні утворення із суверенним статусом				
Суверенний Військовий Орден госпітальєрів Святого Іоанна Єрусалимського Родоський та Мальтійський		1120	Має дипломатичні відносини з 98 державами світу. Має статус спостерігача при ООН. Володіє двома будинками в Римі, орендує форт Сан-Анжело в м. Біргу на о. Мальта	